Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

01 October – 14 November 2026

UDK 004

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

RAQAMLI OCHIQLIK VA RAHBAR AVTONOMIYASI: TA’LIMDAGI IJTIMOIY TASHABBUSLARDA MA’LUMOT, JAMOATCHILIK FIKRI HAMDA MUSTAQIL HUKM NISBATI

Vosidjon Rasuljonovich Abduraxmonov*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

✉ vosidjon@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada raqamli ochiqlik bilan ta’lim rahbarining mustaqil hukmi tahlil qilinadi. Maqsad ma’lumotga tayanishni algoritm yoki ommaviy fikrga bo‘ysunishdan farqlashdir. Normativ tahlil va shartli qiyos asosida dalil sifati, vakillik hamda hisobdorlik mezonlari ajratiladi. Qarorni asoslash va qayta ko‘rishga tayangan avtonomiya talqini taklif etiladi. Natijalar nazariy bo‘lib, amaliy tekshiruvni talab qiladi.

Kalit so‘zlar

raqamli ochiqlik, avtonomiya, dalil sifati, jamoatchilik fikri, algoritmik vositachilik, hisobdorlik

DOI: 10.5281/zenodo.23455529

KIRISH

Ta’limdagi ijtimoiy tashabbusni raqamli ma’lumot bilan asoslash rahbarni ikki yoqlama normativ talab qarshisiga qo‘yadi. Bir tomondan, qaror tekshiriladigan dalil va manfaatdor guruhlarning fikriga tayangan bo‘lishi kerak. Ikkinchi tomondan, rahbar eng ko‘p takrorlangan fikrni yoki dastur chiqargan reytingni tayyor hukm sifatida qabul qilmasligi lozim. Bu qarama-qarshilik ochiqlik bilan mustaqillikni bir-biriga zid qadriyatlar sifatida emas, bir qarorning turli shartlari sifatida o‘rganishni talab qiladi. Maqola uchun markaziy masala ko‘proq ma’lumot yig‘ish emas, ma’lumotning qaror chiqarishdagi vakolatini chegaralashdir. N.Shakadirova ta’lim muassasasi rahbarining raqamli kompetentligini boshqaruv faoliyati bilan bog‘liq muammo sifatida qo‘yadi [1]. T. Shoymardonov oliy ta’lim pedagoglarining raqamli kompetentligini rivojlantirish tajribasini tahlil qiladi [2]. Ikkinchi manbaning obyekti pedagog kadrlar ekanini hisobga olib, uning fikrlari rahbar faoliyatining tayyor empirik tavsifi sifatida olinmaydi. Ushbu ishlar raqamli vositadan foydalanish malakasi dolzarbligini yoritadi; mazkur maqola esa vositani ishlatish qobiliyati bilan uning tavsiyasini axloqiy va institutsional jihatdan baholash qobiliyati o‘rtasidagi farqni ochishga qaratiladi.

Ochiqlikni e’lon qilingan ko‘rsatkichlar soni, avtonomiyani esa tashqi ta’sirsiz yakka qaror chiqarish deb tushunish muammoni soddalashtiradi. Ko‘rsatkichlar mazmunsiz yoki noto‘g‘ri talqin etilgan bo‘lishi mumkin; mustaqil qaror esa manfaatdor shaxslar oldida asoslantirilmasa, o‘zboshimchalikdan farqlanmay qoladi. Tadqiqot savoli shundan iborat: raqamli muhitda rahbar qanday shartlarda axborotga ochiq, jamoatchilik fikriga sezgir va ayni paytda mustaqil hukmga qodir subyekt bo‘la oladi? Muammo xususiy texnik malakadan tashqari ma’lumotni bilish, baholash va qaror uchun javob berish vakolatlarining o‘zaro nisbatini ham qamrab

oladi.

Maqolaning maqsadi “asoslantiriladigan avtonomiya” konsepsiyasini ta’limdagi ijtimoiy tashabbuslar doirasida ishlab chiqishdir. Ushbu konsepsiyada mustaqillik dalildan ozodlik emas, dalilning chegaralarini ko‘ra olish va qarorning sabablarini boshqalarga tushuntirish qobiliyatidir. Mualliflik hissasi ma’lumotning kelib chiqishi, talqin, vakillik, mustaqil hukm hamda qayta ko‘rish bosqichlarini birlashtiruvchi tartibda ifodalanadi. Institutsional-iqtisodiy tahlil raqamli kuzatuv xarajati, axborot nomutanosibligi va resurs taqsimotiga e’tibor qaratadi. Tadqiqot platformalar haqidagi real ma’lumotlar bazasiga yoki muassasalarning o‘lchangan moliyaviy natijalariga tayanmaydi; u keyingi tekshiruvga mo‘ljallangan nazariy mezonlarni ishlab chiqadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot tushunchaviy tahlil, normativ argumentatsiya va shartli holatlarni qiyoslashga asoslanadi. Sakkizta manba raqamli kompetentlik, avtonomiya, ishonchga loyiqlik va avtomatlashtirilgan qarorlarni tanqidiy baholash yo‘nalishlari bo‘yicha maqsadli tanlandi. Adabiyotlar tanlovi barcha mavjud ishlarni qamrab oluvchi tizimli sharh emas. Manbaning nashriyot annotatsiyasidan foydalanilgan hollarda uning mazmunidan tashqariga chiqadigan batafsil empirik da’volar ilgari surilmaydi. Tanlangan falsafiy va boshqaruv yondashuvlari bitta umumiy nazariyaga sun’iy birlashtirilmay, ta’lim rahbarining qaror chiqarish muammosiga turli savollar berish vositasi sifatida qo‘llanadi.

Tahlilda uchta epistemik holat farqlanadi: qayd etilgan ma’lumot, ushbu ma’lumotdan chiqarilgan xulosa va xulosaga tayangan amaliy qaror. Ularning orasidagi o‘tish alohida asos talab qiladi. Masalan, murojaatlar soni ortgani ehtiyoj ortganini ham, xabar berish qulaylashganini ham ifodalashi mumkin. Shu sababli qaydning miqdori uning yagona sababiy talqinini belgilamaydi. Rahbarning qarori esa sababiy talqindan tashqari taqsimot ustuvorligi va axloqiy cheklovlarni ham talab etadi. Bu farqlash real muassasa holatini tavsiflovchi statistik natija emas, noto‘g‘ri xulosa chiqarish ehtimolini kamaytirishga qaratilgan metodologik qoidadir. N.Afanasov avtonomiyani kech kapitalizm sharoitida shaxsning erkinligi va o‘z hayotini belgilashi bilan bog‘liq falsafiy muammo sifatida tahlil qiladi [3]. E. Moros raqamlashtirilgan ta’limdagi ziddiyatlarni axborot, bilim va insoniy subyektlik munosabatlari orqali muhokama qiladi [4]. Ushbu manbalardan kelib chiqadigan savol — raqamli tanlovlarning ko‘payishi mustaqil hukmning kengayishiga har doim teng keladimi? Maqola bu savolni ochiq qoldirib, avtonomiyani tanlovlar soni bilan emas, ularning sabablarini tushunish va e’tiroz qilish imkoniyati bilan bog‘lovchi mualliflik talqinini sinaydi.

Qarama-qarshi holat usulida bir xil ta’limiy ehtiyoj uch xil qaror tartibida ko‘riladi: faqat reytingga bo‘ysunish, faqat ommaviy fikrni takrorlash va dalillarni manfaatlar bilan birga asosli muhokama qilish. Holatlar fikriy tajriba bo‘lib, muayyan maktab yoki rahbar haqida hukm emas. Ularni taqqoslash mezonlari ma’lumotning tekshirilishi, ishtirokning vakilligi, qarorning tushuntirilishi va tuzatish imkoniyatidir. Shaxsiy ma’lumotlarning maxfiyligi ochiqlikka tashqi to‘siq emas, uning normativ chegarasi sifatida olinadi. Tadqiqot algoritmning aniqligini o‘lchamaydi, raqamli tizim auditi o‘tkazmaydi va taklif etilgan mezonlarni validatsiyalangan shkala deb taqdim etmaydi.

NATIJALAR

Ochiqlikning uch qatlami: ko‘rinish, tushunarlilik va javobgarlik. Birinchi natija raqamli ochiqlikni bir o‘lchovli xususiyat emas, uch qatlamli munosabat sifatida ajratishdir. Ko‘rinish qatlamida ma’lumot bilan tanishish mumkinligi tekshiriladi. Tushunarlilik qatlamida ko‘rsatkich nimani anglatishi, qanday yig‘ilgani va qaysi vaziyatlarda noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkinligi izohlanadi. Javobgarlik qatlamida esa ushbu ma’lumot asosida qaror chiqargan shaxs savollarga javob berishi hamda zarur tuzatishni amalga oshirishi kerak. Birinchi qatlamning mavjudligi qolganlarini kafolatlamaydi. Shu sababli ochiq jadval yoki boshqaruv paneli o‘z-o‘zidan hisobdor institutning to‘liq belgisi sifatida olinmaydi. O.O’Neill ishonch bilan ishonchga loyiqlikni bog‘lash zaruratini ta’kidlaydi [5]. Bu farq ta’lim boshqaruvida rahbarning vazifasini faqat ko‘proq ijobiy fikr olish bilan belgilamaslikka yordam beradi. Ommaviy ishonch vaqtincha yuqori bo‘lsa ham, dalil sifati yoki qarorni tuzatish tartibi zaif bo‘lishi mumkin. Maqolaning mustaqil talqinida institutsional vazifa tanqidni kamaytirish emas, qaror ishonishga arziydigan sabablarga tayanganini ko‘rsatishdir. Bunda maxfiy ma’lumotni oshkor etmasdan ham tekshiruv tartibi, umumlashtirilgan mezonlar va murojaat yo‘llarini tushunarli qilish mumkinligi normativ

imkoniyat sifatida ilgari suriladi.

Raqamli ochiqlikning chegarasi axborotning mutlaq ko‘pligi bilan belgilanmaydi. Muayyan bolaga yoki oilaga tegishli nozik ma’lumotlarni ommaga chiqarish tashabbusni tushuntirish uchun zarur bo‘lmasligi mumkin. Ushbu maqolada zaruriylik tamoyili taklif etiladi: qaror asosini tushunish uchun yetarli axborot ochiladi, shaxsiy hayotga ortiqcha aralashuv esa cheklanadi. Bu huquqiy talablarning to‘liq bayoni emas, normativ yo‘nalishdir. Alohida loyihani amalga oshirishda tegishli huquqiy va etik tartiblar mustaqil tekshirilishi kerak. Demak, ochiqlik bilan maxfiylikning nisbati “hammasini ochish yoki hech narsani ochmaslik” qarama-qarshiligiga tushirilmaydi.

Tushuntiriladigan avtonomiya shu qatlamlar kesishmasida shakllanadi. Rahbar ma’lumotni tanlash va talqin qilish uchun asos keltiradi, lekin har bir onlayn munosabatga moslashishga majbur bo‘lmaydi. U qarorni himoya qilishi mumkin, biroq yangi dalil paydo bo‘lganda uni qayta ko‘rib chiqishdan ozod emas. Mazkur talqinda mustaqillik yakka irodaning daxlsizligi emas, asosli hukm chiqarish vakolatining saqlanishidir. Shuning uchun avtonomiyaga tahdid faqat tashqi nazoratdan emas, qaror sabablarini avtomatik tizimga yoki mavhum “jamoatchilik talabiga” to‘liq topshirishdan ham kelib chiqishi mumkinligi nazariy jihatdan ko‘rsatiladi.

Ma’lumot va algoritmning qaror chiqarishdagi chegarasi. B.Williamson sun’iy intellekt va ta’lim tadqiqotlari kesishmasidagi yangi raqamli bilim ishlab chiqarish shakllarini tanqidiy muhokama qiladi [6]. Bu ish raqamli ko‘rsatkichni pedagogik voqelikning shaffof nusxasi sifatida ko‘rmaslikka asos beradi. Maqola talqinida boshqaruv paneli ehtiyoj haqida savol berishga yordam berishi mumkin, ammo qaysi ehtiyoj birinchi qondirilishi kerakligini o‘z-o‘zidan hal qilmaydi. O‘lchovda qatnashmagan guruhlar yoki ko‘rsatkichdan tashqarida qolgan manfaatlar qarordan yo‘qolib ketmasligi uchun talqin bosqichi alohida saqlanishi kerak. Texnik natija va normativ ustuvorlik shu yerda farqlanadi. J.Kroll algoritmik tizimlarning tushunarsizligini o‘zgarmas tabiiy xususiyat sifatida qabul qilishga qarshi dalillar keltiradi [7]. Uning yondashuvi har bir murakkab tizimni oddiy formulaga aylantirishni talab etmaydi, balki hisobdorlikning qanday vositalari mavjudligini savolga qo‘yadi. Ta’lim tashabbuslari uchun mualliflik xulosasi shuki, “dastur shunday dedi” izohi qaror uchun yetarli asos emas. Qaysi ma’lumot ishlatilgani, xatoni bildirish yo‘li, mezonning maqsadga mosligi va insonning qarorni o‘zgartirish vakolati aniqlanishi lozim. Bu mezonlar kodning to‘liq ochilishini barcha vaziyatlarda yagona yechim deb belgilamaydi. F.Pasquale huquqiy avtomatlashtirish chegaralarini shaxslarning mulohazasi va mas’uliyatini almashtirib bo‘lmasligi nuqtayi nazaridan tahlil qiladi [8]. Maqola bu fikrni ta’limga bevosita huquqiy qoida sifatida emas, institutsional o‘xshashlik asosidagi falsafiy talqin sifatida tatbiq etadi. Algoritm tavsiya berishi, muqobillarni saralashi yoki cheklovlarni ko‘rsatishi mumkin; ammo axloqiy jihatdan bahsli taqsimot qarorining egasi aniqlanmagan bo‘lsa, jarayonning avtomatlashtirilgani javobgarlik muammosini hal qilmaydi. Inson nazorati ham faqat ekranda tasdiqlash tugmasini bosishdan iborat bo‘lmasligi kerak.

Mazmunli inson nazorati uchun rahbar tavsiyaning chegarasini bilishi, muqobilni ko‘ra olishi va asosli ravishda chetga chiqish vakolatiga ega bo‘lishi zarurligi taklif etiladi. Aks holda inson ishtiroki tashqi rasmiy belgi bo‘lib qoladi. Biroq algoritmdan chetga chiqishning o‘zi to‘g‘ri hukm isboti emas: chetga chiqish ham dalil va teng munosabat mezonlari bilan tekshirilishi kerak. Shunday qilib, maqola texnik obyektivlik bilan insoniy intuitivlikni mutlaq qarama-qarshi qo‘ymaydi. U har ikkalasining asoslari, cheklovlari va qarorga qo‘shgan hissasi kuzatiladigan bo‘lishini talab etadigan normativ muvozanatni ishlab chiqadi.

Asoslantiriladigan avtonomiyaning qaror tartibi. Taklif etilgan tartib ma’lumotni qarorga to‘g‘ridan-to‘g‘ri aylantirmaydi. Har bir bosqichda alohida savol beriladi va o‘tishning asosi qayd etiladi. Jadvaldagi belgilar avtomatik ball yoki universal huquqiy standart emas. Ular rahbarning mustaqil hukmi qayerda shakllanishi, jamoatchilik fikri qayerda tekshirilishi va qaror uchun kim javob berishi lozimligini aniqlashtiradi. Qatorlarning birini bajarish boshqasidagi bo‘shliqni oqlamaydi: mukammal ma’lumot chetlatilgan guruhlarning ehtiyojlarini o‘z-o‘zidan ifodalab bera olmaydi.

1-jadval. Raqamli ochiqlik va mustaqil hukmni muvofiqlashtirish mezonlari

Bosqich	Tekshiruv savoli	Asoslantirish talabi	Asosiy xatar
Manba	Qayd qayerdan olingan?	Davr, tanlash va xato chegarasi ma’lum.	Ko‘rinadigan ma’lumotni to‘liq voqelikka tenglashtirish.
Talqin	Ko‘rsatkich nimani bildiradi?	Muqobil izohlar ko‘rib chiqilgan.	Bog‘lanishni sabab deb olish.
Vakillik	Kimning fikri yo‘q?	Sust qatnashuvchi guruhlar uchun boshqa kanal mavjud.	Onlayn faollikni umumiy rozilik deb olish.
Hukm	Nega shu yo‘l tanlandi?	Dalil, me’yor va resurs cheklovi ajratilgan.	Reyting yoki ommaviy bosimga bo‘ysunish.
Qayta ko‘rish	Xato qanday tuzatiladi?	Murojaat egasi, muddat va vakolat ko‘rsatilgan.	Avtomatlashtirish ortida egasiz qaror.

Tartibning institutsional-iqtisodiy ma’nosi axborot yig‘ish bilan qaror chiqarish xarajatlarini birgalikda ko‘rishdir. Har bir yangi ko‘rsatkichni to‘plash vaqt, texnik xizmat va talqin mehnatini talab qilishi mumkin. Buning evaziga olinadigan axborot qaysi qarorni o‘zgartirishi aniq bo‘lmasa, ma’lumot yig‘ishning o‘zi boshqaruv maqsadiga aylanib qolish xavfi bor. Shu sababli yangi kuzatuv talabi uchun “qaysi muqobilni farqlaydi?” savolini berish taklif etiladi. Bu xulosa axborot yig‘ishni kamaytirish haqidagi universal tavsiya emas, uning maqsadga mutanosibligini tekshirish usulidir.

Jadval rahbar avtonomiyasini nazoratsiz qoldirmaydi. Qarorga kelish jarayoni ochiq bo‘lgani uchun boshqalar aynan dalil, vakillik yoki me’yor talqiniga e’tiroz bildira oladi. Bunday e’tiroz rahbar shaxsini umumiy baholashdan aniq qaror sababini muhokama qilishga o‘tadi. Natijada mustaqillik tashqi savollardan himoyalanish emas, ularga mazmunli javob bera oladigan institutsional imkoniyat sifatida aniqlanadi.

Jamoatchilik fikri, ko‘rinmas ehtiyoj va resurs tanlovi. Shartli misolda muassasada ikki tashabbus, ommaviy tadbir va qo‘shimcha maslahat xizmati, cheklangan resurs uchun raqobatlashsin. Onlayn so‘rovda tadbir ko‘proq qo‘llab-quvvatlanadi, biroq so‘rovda barcha oilalar qatnashgani haqida ma’lumot yo‘q. Bunday vaziyatda ovozlar soni muhim axborotdir, lekin taqsimot qarorining yakka mezoni emas. Rahbar so‘rovning qamrovi, ehtiyojning kuchi, imkoniyatdan foydalana olmaydigan guruhlar va har bir tashabbusning muqobil xarajatini muhokama qilishi kerak. Misol real natija yoki muayyan tashabbusni moliyalashtirish tavsiyasi emas; u ommaviy istak bilan asosli ustuvorlikning farqini ko‘rsatadi.

Jamoatchilik fikriga befarqlik ham xuddi shunday muammoli. Rahbar “men mutaxassisman” degan vaj bilan barcha murojaatni chetga sursa, ma’lumotning kontekstual manbalaridan birini yopib qo‘yadi. Shu bois mazkur maqola ekspertiza va kundalik tajribani turli vazifalarga ega dalil shakllari sifatida talqin qiladi. Oila bolaning kundalik ehtiyojini bilishi, pedagog ta’lim jarayonining shartlarini tushunishi, rahbar esa resurs va vakolat cheklovlarini ko‘rishi mumkin. Ushbu bilimlar bir-biriga tenglashtirilmaydi, ammo bittasi boshqasini oldindan yaroqsiz deb chiqarishga ham asos bermaydi. Ularni qaysi savolga javob berayotganiga qarab baholash taklif etiladi.

Mustaqil hukmning sinovi aynan ommaviy kutish va asoslangan qaror ajralganda yuzaga keladi. Rahbar kamroq mashhur variantni tanlashi mumkin, lekin uning sababi shaxsiy did yoki mavqeni himoya qilish emas, tekshiriladigan ehtiyoj va me’yor bo‘lishi lozim. Qaror e’lonida rad etilgan muqobilning kuchli tomoni ham tan olinishi kerak. Bu taklif tanqidchilarni majburan rozi qilishni emas, ular kelishmasa ham qaror qanday chiqarilganini tushuna olishlarini ko‘zlaydi. Shu tariqa kelishmovchilik boshqaruv muvaffaqiyatsizligining avtomatik belgisi bo‘lmay qoladi; asoslanmagan yoki tuzatilmaydigan hukm esa muammo sifatida ochiq qoladi.

Taklif etilgan tartib bo‘yicha keyingi empirik tadqiqotda faqat qo‘llab-quvvatlash reytingini o‘lchash yetarli emas. Qaror sababini tushunish, muqobil fikrga javob berilishi, ma’lumotdagi xatoni tuzatish va qaror o‘zgargan holatlarni ham kuzatish mumkin. Biroq bu belgilarni oldindan “avtonomiya indeksi” deb atab, tekshirilmagan vaznlar bilan qo‘shish tavsiya etilmaydi. Avvalo har bir belgining mazmuni, kim uchun va qaysi sharoitda kuzatilishi tekshirilishi kerak. Raqamli ochiqlikning iqtisodiy foydasi haqidagi da’vo esa alohida xarajat hamda natija ma’lumotlarini talab etadi.

MUHOKAMA

Birinchi qarshi dalil ko‘proq insoniy hukm subyektivlik va favoritizmga yo‘l ochishi mumkinligidir. Bu xavfni rad etish uchun asos yo‘q, lekin undan avtomatik qarorning har doim xolisligi kelib chiqmaydi. Maqolaning yechimi insonning barcha qarorini ustun qo‘yish emas, har qanday qaror shakliga bir xil asoslantirish talabini qo‘yishdir. Algoritmik mezon maqsadga mosligini, insoniy istisno esa nega aynan shu holatda qo‘llanganini ko‘rsatishi lozim. Shunday yondashuv texnik qoida bilan shaxsiy hukmni o‘zaro tekshiruvchi munosabatga kiritadi; ularning birini axloqiy tekshiruvdan oldindan ozod qilmaydi.

Ikkinchi qarshi dalil ochiq izohlar tashkiliy sir yoki shaxsiy ma’lumotlarni xavf ostiga qo‘yishi mumkinligidir. Javob ochiqlik darajalarini farqlashda: natijaning umumiy asosi, foydalanilgan mezon, jarayonning tekshiruv yo‘li va

shaxsga oid tafsilot bir xil axborot emas. Ayrim ma’lumot faqat vakolatli tekshiruvchiga berilishi, ommaga esa umumlashtirilgan izoh taqdim etilishi mumkin. Ushbu maqola har bir ma’lumotni ochish mumkinligini da’vo qilmaydi. U maxfiylikni qaror sababini mutlaqo yashirish uchun umumiy bahonaga aylantirmaslikni normativ talab sifatida qo‘yadi. Amaliy yechim tegishli huquqiy tartib bilan muvofiqlashtirilishi kerak.

Uchinchi masala qaror tezligi va izoh berish mehnatidir. Har bir mayda harakat uchun keng jamoatchilik muhokamasi tashkil etish maqsadga muvofiq bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun tartib ta’sir ko‘lami, qaytarilmaslik darajasi va resurs hajmiga mutanosib qo‘llanishi taklif etiladi. Muhim taqsimot qarori kengroq asosni, kundalik texnik tanlov esa qisqaroq izohni talab qilishi mumkin. Bu farqlash yangi byurokratik qatlam yaratmasdan hisobdorlikni saqlashga qaratilgan. Qaysi mezon amalda qancha vaqt tejashi yoki sarflashi ushbu nazariy tadqiqotda o‘lchanmagan va keyingi tashkiliy tahlil vazifasi bo‘lib qoladi.

Asoslantiriladigan avtonomiya konsepsiyasi raqamli boshqaruvni inkor etmaydi. U ma’lumotning yordamchi kuchini uning normativ hukm chiqarish vakolatidan ajratadi. Raqamli vosita muqobillarni ko‘rish va xatolarni aniqlashga ko‘maklashishi mumkin, ammo tanlovning adolatliligi alohida dalil talab qiladi. Shu bois maqolaning asosiy tezisi texnologiyaga qarshilik emas, qaror egasining yo‘qolib ketishiga qarshilikdir. Tashabbusning muvaffaqiyati faqat jamoatchilik roziligi yoki tizim aniqligi bilan emas, qaror asosi va tuzatish imkoniyatining mazmuni bilan ham baholanishi lozimligi mualliflik normativ xulosasi sifatida ilgari suriladi.

Cheklovlar va keyingi tekshiruv. Maqola muayyan raqamli platforma, tanlama yoki algoritmni empirik baholamaydi. Turli ta’lim bosqichlari, davlat va nodavlat tashkilotlari hamda jamoatchilik ishtiroki shakllari o‘rtasidagi farqlar alohida tekshirilmagan. Adabiyotlar turli sohalardan tanlangani uchun huquqiy avtomatlashtirish yoki umumiy avtonomiya haqidagi xulosalar ta’limga bevosita ko‘chirilmay, mualliflik talqini sifatida ishlatildi. Kelajakda qaror bayonnomalari, murojaat jarayonlari va rahbarlarning asoslantirish amaliyotini qiyoslash mumkin. Bunday tekshiruv foydali natijalarni ham, mezonlarning ishlamagan holatlarini ham izlashga ochiq bo‘lishi kerak.

Amaliy sinovda ma’lumot sifati, qaror asosi va e’tiroz mexanizmini ajratish zarur. Aks holda bir bosqichdagi yaxshilanish butun tizimning muvaffaqiyati deb noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Qayta ko‘rilgan qarorlar sonining oshishi ham dastlabki xatolar ko‘pligini yoki tuzatish imkoniyati yaxshilanganini bildirishi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli ko‘rsatkichlar kontekstsiz talqin qilinmaydi. Ushbu ehtiyotkorlik avtonomiyani miqdoriy o‘rganishga qarshi dalil emas, o‘lchashdan oldin konstruktni aniq belgilash talabidir.

XULOSA

Raqamli ochiqlik va rahbar avtonomiyasi bir-birini istisno etuvchi holatlar emas. Ochiqlik qarorning daliliy va protsessual asosini tekshirish imkonini yaratishi, avtonomiya esa ushbu axborotni mustaqil talqin qilib, bahsli vaziyatda mas’uliyatli hukm chiqarish vakolatini saqlashi kerak. Maqolada ma’lumot, uning talqini va amaliy qaror turli asoslash bosqichlari ekanligi ko‘rsatildi. Jamoatchilik fikri muhim bilim manbai bo‘lishi mumkin, biroq raqamli faollik barcha manfaatdorlarning vakilligi bilan tenglashtirilmaydi. Algoritmik tavsiya ham mustaqil qarorning o‘rnini to‘liq bosuvchi normativ hukm emas. Asoslantiriladigan avtonomiya konsepsiyasi qaror egasi, dalil sifati, manfaatlar vakilligi va tuzatish yo‘lini yagona jarayonda bog‘lashni taklif etadi. Shu orqali mustaqillik o‘zboshimchalikdan, hisobdorlik esa avtomatik bo‘ysunishdan farqlanadi. Ushbu tartibning amaliy samaradorligi hozircha tasdiqlanmagan: uning qiymati qarorlarni tekshirish uchun aniq savollar yaratishidadir. Ta’limdagi ijtimoiy tashabbusning asosli bo‘lishi ma’lumotni ko‘paytirishdan ko‘ra uning qaysi hukmni, kimning manfaatini va qanday resurs tanlovini qo‘llab-quvvatlayotganini anglashga bog‘liq bo‘lgan normativ vazifa sifatida talqin qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shakadirova N.I. Ta’lim muassasasi rahbarining raqamli kompetentligini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari // Maktab ta’limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar. № 5. 2026. (p. 119–124).

2. Shoymardonov T.T. Oliy ta’lim pedagog kadrlarining raqamli kompetentligini rivojlantirish tajribasi: tahliliy yondashuv // FarDU. Ilmiy xabarlar. № 3. 2025. (p. 63–68).

3. Афанасов Н.Б. Идея автономии в контексте позднего капитализма // Научный результат. Социальные и гуманитарные исследования. Т. 8, № 1. 2022. (p. 42–54). DOI: 10.18413/2408-932X-2022-8-1-0-4.

4. Морос Е.Ф. Цифровизация образования как предмет философской рефлексии: основные контрасты и противоречия // Российские социогуманитарные исследования. Т. 18, № 2. 2026. (p. 120–140).

DOI: 10.12731/3033-5981-2026-18-2-560.

5. O’Neill O. Linking Trust to Trustworthiness // International Journal of Philosophical Studies. Vol. 26, No. 2. 2018. (p. 293–300).

DOI: 10.1080/09672559.2018.1454637.

6. Williamson B. New digital laboratories of experimental knowledge production: Artificial intelligence and education research // London Review of Education. Vol. 18, No. 2. 2020. (p. 209–220). DOI: 10.14324/LRE.18.2.05.

7. Kroll J.A. The fallacy of inscrutability // Philosophical Transactions of the Royal Society A. Vol. 376, No. 2133. Article 20180084. 2018. (PDF p. 1–14).

DOI: 10.1098/rsta.2018.0084.

8. Pasquale F. A Rule of Persons, Not Machines: The Limits of Legal Automation // The George Washington Law Review. Vol. 87, No. 1. 2019. (p. 1–55).